

Saturs

Ievadvārdi izdevumam	4
Par autoriem.....	7
No zinātniskās redaktores.....	9
Izmantotie saīsinājumi.....	10
Ievads.....	14
1. nodaļa. Valsts un veselības nozare	18
2. nodaļa. Veselības aprūpe un Eiropas Savienība	69
3. nodaļa. Ārstniecības līdzekļu kompensācijas tiesiskie aspekti	149
4. nodaļa. Ārstniecības personas.....	188
5. nodaļa Pārskats par pacientu tiesībām veselības aprūpē.....	290
6. nodaļa Konfidencialitāte un personas datu aizsardzība veselības nozarē	349
7. nodaļa Klīnisko pētījumu veikšanas un iegūto datu izmantošanas tiesiskie aspekti.....	448
8. nodaļa Pārskats par seksuālajām un reprodūktīvajām tiesībām	515
9. nodaļa Transplantācija	587
10. nodaļa Ārstniecība cilvēka dzīves nogalē un nāves tiesiskie aspekti	639
11. nodaļa Ārstniecības personas atbildība.....	676
Nobeigums.....	797
Summary.....	798

Ievadvārdi izdevumam

Nav nekā vērtīgāka par miesas veselību.
(Latīņu sakāmvārds)

Medicīnas tiesības juridisko zinātņu apakšnozaru sistēmā ieņem aizvien redzamāku un nozīmīgāku vietu. Jaunu tiesību apakšnozaru evolūcija ir determinēta ar objektīviem, sabiedriski būtiskiem procesiem. Starp nozīmīgākajām mūsdienu sociuma iezīmēm var atzīmēt globalizāciju, sabiedrisko attiecību transformāciju, kā arī tiesību, to vidū cilvēktiesību, aizvien redzamāku dominantu. Cilvēks kļūst par individuālu un nacionālu vērtību. Cilvēks veselības aprūpes iestādēs ir ne tikai klients, patients, bet arī tiesisko attiecību subjekts ar savām tiesībām, pienākumiem un atbildību. Līdz ar to plašs tiesību un pienākumu slogs gulstas uz ārstniecības personālu – ārstiem, ārstu palīgiem, medmāsām, apkalpojošo personālu u.c. Patstāvīgs subjekts veselības aprūpes sistēmā ir ārstniecības, farmakoloģiskās, pētnieciskās, rehabilitējošās un citas iestādes ar savu darbību tiesisko regulējumu. Medicīnas tiesības attiecas arī uz jaunām veselības aprūpes pakalpojumu jomām – telemedicīnu vai e-medicīnas sfēru, eksperimentālo medicīnu, to vidū cilmes šūnu izmantošanu kardioloģijā, endokrinoloģijā, diabēta slimnieku ārstēšanā, neiroloģijā un citur.

Globalizācijas apstākļos attīstās aizvien jaunas tiesību jomas, kuras integratīvi apvieno vairākas tiesību apakšnozares. Globalizācija ar jaunām tehnoloģijām, neierobežotu cilvēku pārvietošanos pāri robežām, plaši piedāvāto pieeju jaunam preču klāstam, kuru kvalitāte ne vienmēr ir zināma, maina iedzīvotāju paradumus, līdztekus radot iespējamus jaunus riskus mūsu veselībai. Strauji attīstās veselības aprūpes pakalpojumu sfēra, kurā tiek izmantotas inovatīvas tehnoloģijas, jauni farmaceitiskie preparāti pacientu ārstēšanā, veidotas un īstenotas novatoriskas rehabilitācijas metodikas utt. Tajā pašā laikā aizvien vairāk iedzīvotāju griežas ārstniecības iestādēs, apmeklē ģimenes ārstus un speciālistus, veic komplikētus izmeklējumus. Retorisks ir jautājums par to, vai, attīstoties un pilnveidojoties sabiedrībai, cilvēki kļūst veselīgāki? Mūsdienu sabiedrībā ir vērojama pāragra mirstība, samērā zems vecuma sliksnis vīriešiem un sievietēm, zema dzimstība, reproduktivitātes samazināšanās. Minētie aspekti, kuri saistīti ar globalizācijas negatīvajām iezīmēm, ir arī medicīniska un medicīnas tiesību problēma.

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 25.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka katram cilvēkam ir tiesības uz medicīnisko aprūpi un sociālajiem pakalpojumiem, kas nepieciešami viņa un viņa ģimenes veselībai un labklājībai. Eiropas Sociālās hartas 1.sadaļas 11.punktā ir atzīts, ka ikvienai personai ir tiesības izmantot jebkurus pasākumus, kas tai ļauj uzturēt iespējami augstāko veselības līmeni. Starptautiskie tiesiskie akti nosaka, ka ikvienam neatkarīgi no materiālā stāvokļa jābūt pieejamiem nepieciešamajiem veselības pakalpojumiem, nepakļaujot savu ģimeni sociālam un finansiālam riskam. Arī Latvijas Republikas Satversmes 111.pants paredz, ka valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu. Bet ko ietver sevī Satversmē noteiktais un garantētais medicīniskās palīdzības minimums? Tiesības tiek uztvertas kā normatīvi noteiktās brīvības. Vienlīdz tās tomēr paredz arī pienākumus un atbildību no visu attiecību kopumā ietvertu personu puses. Gan veselības aprūpes pakalpojumus, gan pacientu tiesības, vienlīdz arī viņu pienākumus nosaka virkne speciālo starptautisko un nacionālo tiesisko aktu. Bijušais Latvijas Republikas Ministru prezidents V.Dombrovskis ir atzīmējis, ka veselības aprūpe ir viena no regulētākajām jomām gan nacionālā, gan Eiropas Savienības līmenī. Tā ietver plašu attiecību spektru, kas saistīts ar ārstniecību, pacientu tiesību aizsardzību, farmāciju un cilvēktiesību jomu. Jāatzīmē, ka arī medicīniskās izglītības sistēma Latvijā ir viena no attīstītākajām un modernākajām Eiropā. Rīgas Stradiņa universitātes Medicīnas fakultātes absolventi strādā daudzās pasaules valstīs, kā arī šajā universitātē mācās vairāk nekā tūkstoši studentu no Eiropas un citu reģionu valstīm.

Veselības aprūpes joma ir ne tikai izcila izglītība medicīnas sfērā, zinošs, prasmīgs un atbildīgs ārstniecības un aprūpes personāls, moderns aprīkojums un tehnoloģijas, nodrošināti resursi un attīstīta un pieejama infrastruktūra, apmierināti pacienti vai arī pilnvērtīga minēto jomu normatīvā regulācija. Objektīvi veidojas jaunu tiesisko attiecību dimensijas, kurās ir ietverti subjekti ar specifisku tiesību, pienākumu un atbildības saturu. Medicīnas tiesības zināmā mērā var uzskatīt par normatīvo aktu, institucionālo struktūru, to praktiskās darbības un attiecīgās jomas tiesiskās kultūras elementu kopumu. Medicīnas tiesības veido attiecības, kuras ir virzītas uz cilvēku veselības aprūpes nodrošināšanu. Latvijas tiesiskajā sistēmā medicīnas tiesības ir relatīvi jaunas. Grāmatas nobeigumā autori secina, ka medicīnas tiesības kā nozare Latvijā nebūt nav vienkāršas un sakārtotas, kas atvieglotu juristu un ārstniecības personāla iespējas tajās viegli orientēties, kur pienākumi tiktu skaidri noteikti un tiesības identificējamās. Tomēr jūsu rokās ir izdevums, kurš noteikti palīdzēs dziļāk un vispusīgāk orientēties ANO, Eiropas Savienības un Latvijas veselības aprūpes sfēras un pacientu

tiesību un pienākumu regulējumā, klīnisko pētījumu veikšanas un iegūto datu izmantošanas juridiskajos aspektos, seksuālajās un reproduktīvajās tiesībās, transplantācijas regulējumā un ārstniecības personu atbildībā. Ļoti specifiska ir grāmatas nodaļa par ārstniecību cilvēka dzīves nogalē un atteikšanos no tās, ja ārstniecība rezultējas nāvē. Grāmata ir unikāls izdevums tiesību zinātnes jomā, kurā ietverts plašs tiesisko aktu analīzes kopums, judikatūras un publikāciju apkopojums. Grāmatas autori, kā arī tās tapšanas atbalstītāji un palīgi zinātniskās redaktore, jaunās tiesību zinātnieces Santas Ašņevicas-Slokenbergas vadībā ir veikuši ļoti darbietilpīgu un titānisku darbu izdevuma sagatavošanā un izdošanā. Neapšaubāmi, ka grāmata būs *ceļvedis* topošajiem un praktizējošiem juristiem ne tikai medicīnas, bet arī citu tiesību disciplīnu izziņā, ārstniecības personālam, veselības aprūpes sistēmas pārvaldes darbiniekiem.

Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskajā fakultātē studiju kurss "Medicīnas tiesības" tiek īstenots kopš tiesību studiju programmu realizācijas sākuma 2005. gadā, kad bakaluru un maģistru studiju programmās tika ieviests jauns specializācijas virziens medicīnas un sociālo tiesību jomā. Specializācija minētajā jomā tika veidota atbilstoši Rīgas Stradiņa universitātes vadošajiem studiju virzieniem veselības aprūpes sfērā (medicīnas, farmācijas, rehabilitācijas, stomatoloģijas). Pašlaik Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskajā fakultātē līdztekus studiju kursam medicīnas tiesībās tiek īstenoti arī citi ne mazāk nozīmīgi studiju kursi kā: Farmācijas tiesības; Veselības aprūpes organizāciju tiesības; E-vides tiesības veselības aprūpes jomā; Biomedicīnas tiesiskās problēmas. Medicīnas tiesību īstenošana "Stradiņos" ir godpilna misija, kura pilnībā atbilst universitātes nosaukumam. Jaunā grāmata "Medicīnas tiesības" būs atzīstams palīgs ikviena interesanta izziņas procesā, rokasgrāmata un noderīgs izdevums bibliogrāfiskajos krājumos.

Andrejs Vilks
Dr. jur., profesors

Par autoriem

Santa Ašneveica-Slokenberga

Santa Ašneveica-Slokenberga ir juriste un LL.D grāda kandidāte Medicīnas tiesībās Upsalas universitātē. S.Ašneveica-Slokenberga ar izcilību absolvējusi Kentas universitāti Anglijā, iegūstot maģistra grādu medicīnas tiesībās un ētikā. Kopš 2011.gada S.Ašneveica-Slokenberga ir lektore Rīgas Stradiņa universitātē, kur pasniedz medicīnas tiesības bakalaura un maģistra programmu studentiem, kā arī Upsalas universitātē doktorantūras studiju ietvaros pasniedz Eiropas Savienības tiesības. Kopš 2014.gada Santa Ašneveica-Slokenberga ir Jēlas Universitātes vieslektore kursā Starptautiskās salīdzinošās cilvēktiesības veselības aprūpē. Iepriekš strādājusi gan valsts pārvaldē veselības nozarē, gan privātajā sektorā, sniedzot juridiskās konsultācijas medicīnas tiesībās.

Agnese Gusarova

Agnese Gusarova ir doktora zinātniskā grāda kandidāte tiesību zinātnē un šobrīd strādā Nacionālajā veselības dienestā un ir atbildīga par pārrobežu veselības aprūpes jautājumiem. Agnese Gusarova pārstāv Latviju Eiropas Savienības institūcijās veselības nozarē. Iepriekš A.Gusarova ir strādājusi Datu valsts inspekcijā un specializējusies sensitīvo datu aizsardzības jautājumos.

Aldis Lieljuksis

Dr.iur. Aldis Lieljuksis ir asociētais profesors tiesību zinātnē Rīgas Stradiņa universitātē. A.Lieljuksim ir ievērojama praktiskā darba pieredze tiesībsargājošās iestādēs un zinātniskajā darbībā. Kopš Aldis Lieljuksis ir kļuvis par zvērinātu advokātu, viņa interešu lokā ir medicīnas darbinieku atbildības jautājumi.

Rinalds Muciņš

Rinaldam Muciņam ir profesionālais maģistra grāds tiesību zinātnē un jurista kvalifikācija. Kopš 1995.gada Rinaldam Muciņam ir pieredze darbā dažādos amatos valsts pārvaldes institūcijās un kapitālsabiedrību vadībā veselības nozarē. 2004.gadā bijis veselības ministrs. Kopš 2007.gada Rinalds Muciņš ir lektors Rīgas Stradiņa universitātē kursā Medicīnas tiesības. Rinaldam Muciņam ir ievērojama pieredze dažādu tiesību aktu izstrādē veselības nozarē.

Olita Staņislavska

Olita Staņislavska ir ārste un doktora zinātniskā grāda kandidāte tiesību zinātnē. Olita Staņislavska kopš 2006.gada ir specializējusies farmācijas tiesībās un sadarbojas ar vairākām farmācijas kompānijām un zāļu lieltirgotavām, kā arī kompetentajām institūcijām un Medikamentu informācijas centru Latvijā, Eiropas Savienībā un trešajās valstīs. Olita Staņislavska ir strādājusi arī sociālās aizsardzības un veselības aprūpes tiesību jomā gan valsts pārvaldē, gan arī privātajā sektorā. Šobrīd Olita Staņislavska ir docētāja Rīgas Stradiņa universitātē, kur pasniedz kursu Sociālajās tiesībās.

Laura Šāberte

Laura Šāberte ir ieguvusi profesionālo maģistra grādu tiesību zinātnē un jurista profesionālo kvalifikāciju, un šobrīd ir SIA "Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca" juriste. Pirms tam L.Šāberte ir strādājusi Administratīvajā apgabaltiesā un Nacionālā veselības dienesta Juridiskā departamenta Ārstniecības riska fondā, kur ieguvusi ievērojamu profesionālo pieredzi administratīvo tiesību un pacienta tiesību aizsardzības jomā. Laura Šāberte izstrādājusi un aizstāvējusi vairākus pētījumus par aktuālākajiem jautājumiem medicīnas tiesību nozarē, tostarp ar izcilību aizstāvējusi arī maģistra darbu par tematu "Ārstniecības personas saukšana pie administratīvās atbildības par veselības aprūpes pārkāpumiem pēc Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 45.¹ panta – tiesiskie, praktiskie aspekti un problemātika".

Diāna Šlisere

Diāna Šlisere ir ieguvusi profesionālā maģistra grādu tiesību zinātnē un jurista kvalifikāciju, šobrīd ir juriste VSIA Bērnu klīniskā universitātes slimnīcā. Iepriekš Diāna Šlisere strādājusi VSIA "Paula Stradiņa klīniskās universitātes slimnīca" Ārstniecības departamentā un Veselības ministrijā, kur ieguvusi pieredzi pacientu tiesību jomā.

Liene Tauriņa

Liene Tauriņai ir jurista un uzņēmējdarbības vadītāja kvalifikācija. Kopš 2008.gada Liene Tauriņa strādā tiesību nozarē un konsultē klientus dažādos medicīnas tiesību jautājumos.

No zinātniskās redaktores

Ideja par grāmatu medicīnas tiesībās ir vairāku autoru individuāli lolota ideja, tomēr tā realizējusies pēc sarunām ar Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes dekānu, profesoru Andreja Vilku. Profesora sniegtais atbalsts un motivācija ir kalpojusi kā virzītājspēks visam projektam.

Grāmatas sagatavošanas darbā ir iesaistījušies ne tikai autori, kuru vārdi atrodami grāmatā. Virkne speciālistu – gan ārsti, gan praktizējoši juristi – ir uzrunāti, lai diskutētu par grāmatā apskatītajiem jautājumiem, tāpat vairāki speciālisti ir izteikuši savus viedokļus par sagatavotajiem teksta manuskriptiem. Pateicamies dr. Anitai Slokenbergai, dr. Signei Boktai, doktora zinātniskā grāda kandidātei Zanei Rasnačai, kā arī juristei Kristīnei Krūmiņai, Līgai Sīlei, Andrim Pumpišam un vairākiem citiem, kuri izvēlējušies saglabāt anonimitāti. Tāpat autori vēlas īpaši pateikties Daniēlam Ašnevicam-Slokenbergam par viņa ieguldījumu tehnisko prasību izpildē visās grāmatas tapšanas stadijās.

Pateicamies Tiesu namu aģentūrai un īpaši, Lolitai Pekai un Alīdai Cakulei par ieinteresētību un ieguldījumu grāmatas tapšanā.

Santa Ašnevisa-Slokenberga